

времени появления структур, которые, что характерно, часто не формируют четко очерченных ареалов и вне исследуемого диалекта или конкретного говора не фиксированы.

Ключевые слова: полесский говор, комбинаторные звуковые изменения, ассимиляция, диссимиляция.

Hromyk Yu. Combinatorial Sound Changes in the Polissia Dialect of the Village Lypne.

The most frequent combinatorial sound changes of the Polissia dialect of the village Lypne are analyzed. The structures of the assimilative and dissimilative modifications are provided with detailed comments. It is found out that combinatorial sound changes are one of the most essential sources of the replenishment of the quantitative constitution of the dialectal vocabulary as well as a significant feature of their phonetic system. Euphony, de-etymologization, folk etymology, analogous alignment, dependence on the specific features related to the adjacent dialects and languages as well as an inaccurate reproduction of the structure of the foreign word in the course of its borrowing are among the most effective factors that led to the increase in the frequency of such changes in the dialect which is investigated. Areological information about the phonetic modifications of this type in the Ukrainian dialects is expanded. It is established that a noticeable layer of the secondary structures, which appeared later, was formed as a result of combinatorial phonetic changes in Polissia dialects. These structures do not form well-defined areas and they do not exist outside the dialect under investigation.

Key words: Polissia dialect, combinatorial sound changes, assimilation, dissimilation.

Ольга Діброва
(Харків)

УДК 811.161.2'42

**ТОПОНІМИ ЯК ОБ'ЄКТ МЕТАФОРИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ
У ПОЕЗІЯХ БОРИСА ОЛІЙНИКА**

З'ясовано особливості топонімів як об'єктів метафоричних інтерпретацій у мовно-поетичній площині Бориса Олійника. Проаналізовано вірші, звідки можна виокремити, що поетичний топонім «переростає» рамки семантики локалізації, насичується новими конотаціями, символізується, стає важливим засобом емоційно-образного розгортання художньої структури. Виокремлено символічне значення топонімів, досліджено специфіку їх образно-визначальних особливостей функціонування в поетичних текстах Бориса Олійника. Виявлено специфічні риси метафор Бориса Олійника, зроблено спробу лінгвістичної інтерпретації метафоричних одиниць на позначення топонімів. У художньо-семантичній площині українського поета Бориса Олійника виділено такі розряди топонімів: хороніми – Україна, Київщина, ойконіми – Полтава, Лубни, Чорнобиль, Запорозжжя, Київ, Жовті Води, Зачепилівка, Диканька, Чорнухи, гідроніми – Дніпро, Ворскла, Трубіж, Буг, Удай, Стікс, Лета, Тиса, Чорне море, ороніми – Сапун-гора, Карпати, Олімпова круча, урбаноніми – Хрещатик, Софіївський собор.

Ключові слова: топонім, домінанта, семантика, конотація, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Посилення інтересу сучасної української лінгвістики до когнітивного аспекту дослідження мови, до з'ясування, яким чином мова інтерпретує світ, реалізуючи ментальні особливості етносу та систему його цінностей, – зумовлює **актуальність** роботи.

Галузь знань, що всебічно вивчає географічні назви – їх походження, смислове значення, зміни в написанні, вимову, називається топонімікою. Вона належить до міждисциплінарних напрямів лінгвістичного дослідження. **Топоніміка** – це наука про походження географічних назв (від гр. «toros» – місце й «опута» – назва, найменування, ім'я), але топоніміка – поняття загальне. У сукупності її значень існує своєрідна градація. Топоніміка включає такі поняття: 1) гідроніми (назви річок, озер, колодязів і т.д.); 2) фоніми (назви курганів); 3) ойконіми (назви населених пунктів); 4) урбаноніми (назви вулиць, площ, будівель); 5) ороніми (назви хребтів, гір, долин, ярів, впадин і ущелин); 6) хороніми (назви країв і країн) [8, с.56].

Будь-яка географічна назва має своє значення. І переважна більшість їх виникла стихійно, проте зовсім не випадково: беззмістовних топонімів немає.

Мета дослідження – аналіз топонімів та виявлення специфіки їх мовленнєвої домінанти, спроба лінгвістичної інтерпретації мовних одиниць. Відтак важливим і необхідним є завдання скласти якомога повніше уявлення про мовну картину світу топонімів, що можливе лише за умови детального вивчення конкретних фрагментів. Та з'ясувати, як реалізуються топоніми в поезіях Б.Олійника.

Предметом дослідження є топоніми у творах Бориса Олійника. **Новизна** роботи полягає в тому, що лінгвістична інтерпретація топонімів у мовно-поетичній площині Бориса Олійника ще не була об'єктом комплексного дослідження.

Лінгвістичні дослідження топонімів здійснили вчені: С.П.Бевзенко, В.О.Горпинич, Ю.О.Карпенко, В.В.Лучик, Є.С.Отін та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Топоніми створюють певну ауру навколо людини, впливаючи на її життя. Тому в минулому випадково назви ніколи не давалися. Вони влучно репрезентували особливості природи різних місцевостей, її багатства, а також економічні, історичні, культурні та побутові умови життя людей. Топоніми займають особливе місце в лексичній системі мови, підпорядковуючись загальним законам художнього тексту, є експресивно і стилістично насиченими та визначають його просторовий чинник (топос). Топоніми, за висловом дослідниці Т.В.Немировської, є «місткими й ефективними акцентами контексту, що створюють контрасти і світлотінь, підсилюють і приглушують основну тему контексту, створюють головні контури оповіді, зовнішній і внутрішній асоціативні ефекти та діють у чітко заданому автором ключі» [1, с.114]. Стилiстичні й семантичні можливості топонімів особливо широкі й різноманітні в поетичній творчості. Поетичний світ письменника пропонує індивідуально-авторське семантичне наповнення метафоричних образів-топонімів.

Серед топонімів, уживаних у художньо-семантичній площині українського поета Бориса Олійника, можна виділити такі розряди: хороніми – Україна, Київщина, ойконіми – Полтава, Лубни, Чорнобиль, Запорозжя, Київ, Жовті Води, Зачепилівка, Диканька, Чорнухи, гідроніми – Дніпро, Ворскла, Трубіж, Буг, Удай, Стікс, Лета, Тиса, Чорне море, ороніми – Сапун-гора, Карпати, Олімпова круча, урбаноніми – Хрещатик, Софіївський собор.

Природно, що найбільшу частоту вживання має хоронім *Україна*, особливо вагомий і семантично наснажений. Крім прямого значення Вітчизни, рідного краю, держави він має й інші. Письменник повертає близький йому поетонім різними гранями, надає нескінченне змістове насичення. У мовній свідомості автора хоронім *Україна* постає як персоніфікований образ – жінка, ненька: *І вже так Україні прилипло до губ/ Так її закохали, пролизи / Що – дивися – небавом якийсь перелюб / за пазуху неньці полізе* [4, с.101]; як активний діяч, виконуючи низку дій, притаманних людині, а в цьому випадку виступає у значенні «народу України», серед яких такі: *Ми хочем, щоб не вмерла Україна / Так українці ж, волоцюго, мрут!* [4, с.113], *Омивайся, Україно, в хрещеній воді* [4, с.142], *Під модним нейлоном застогне лляна Україна / Всіма журавлями, що висповідались Дніпру*[4, с.45], *Ти в моєму серці, Україно / Думою Шевченка гомонии* [4, с.9], *Не спить Україна*[5, с.30]. Також автор називає Україну *Суверенною Хатою*, бо хата – то скарбниця народних духовних традицій, бо в ній – дух народу і душі кожного покоління людей: *Хай живе капіталізм / В Суверенній Хаті!* [7, с.158].

Художньо-семантична площина ойконімів дуже багата. Полтава – перлина України, її історична і духовна скарбниця. Борис Олійник присвятив оду на честь цього міста. Він репрезентує ойконім як найсвятіше та найцінніше для кожної людини – це Матір: *Матір Полтаво! В святому синівському праві / Іменем пращурів, що поклонялись труду / В шані високій вінець благородного лавра / Я тобі трепетно біля підніжжя кладу!* [4, с.70], та не просто звертаючись як до матері, а ще й прославляючи, віддячуючи їй: *Підступ коріння русяве твоє не сточив* [4, с.68], *Ти перетнула дорогу ординцю і шведу / Праведним гнівом освячених братством мечів* [4, с.68].) *Ім'я твоє багряніє в баладах, як ружа* [4, с.69], *Ловлять антени м'яку твою мову кленову*[4, с.68], *Спів златоустів чарує заслуханий світ* [4, с.68], *Сива, як пісня, і юна, як орлій політ / Сій своє жито на тиху, рахманну погоду / Із рукава, де співа решетилівський цвіт!* [4, с.69], *В тлумбаси б'є Полтава* [5, с.71]. Ставлячись до Києва як до

живої істоти, поет звертається до нього: *Ти прихилися, Києве, до вишні / І пожуриш, як батько, за синів* [3, с.166], також репрезентує ойконіми *Київ* та *Полтава* як членів родини: Матір-Полтава, бо це земля, де народився, а *Батько-Київ* – це друга батьківщина, де проживає тепер: *Матір Полтаво! В святому синівському праві* [4, с.70], *Ти прихилися, Києве, до вишні / І пожуриш, як батько, за синів* [3, с.166]. Деякі ойконіми, репрезентують історію України, та вживаються для актуалізації інформації про події минулого: *І – пішов / Помолиться з горя Жовтим Водам* [4, с.155], *Та ще й Чорнобиль всунули під стріху / А він, як змії, прокрався до грудей* [4, с.167]. Автор використовує персоніфікацію українських ойконімів: *Стоять в жалобі схилені Лубни* [4, с.115], *Може, війнула їм воля озонно / Як обнялось Запорожжя із Доном?* [6, с.96]. Образ малої батьківщини, створений в поетичних творах українського автора стає ключовим словом в контексті Олійникових поезій: *Вірю в пам'ять і серце людське / Деся на теплих його півкулях / Є село моє – Зачепилівка!* [6, с.43], *Під зеленим знаменом жита / Зачепилівка в сонце пливла* [6, с.43]. Ця мала батьківщина зі своїм особливим виглядом, зі своєю найскромнішою і невибагливішою красою, з'являється людині в дитинстві, в пору пам'ятних на все життя вражень дитячої душі, і з нею, цією окремою і особистою батьківщиною, він приходять з роками до тієї великої Батьківщини. З особливою гордістю Борис Олійник зображує своїх славетних земляків, а також тих видатних людей, чий імена пов'язані зі Полтавщиною: *З подивом Диканька гомоніла / Бороди хиталися повчально* [4, с.49], *Розсунувши плечем малі Чорнухи / В будучину ішов Сковорода* [3, с.87].

Серед гідронімів переважають назви рік, менше назв морів. Гідронім *Дніпро* традиційно символізує в поетичних текстах рідний край, національний дух українців: *Ми ще не знали, що його правця / Спочила між полеглих за Дніпро* [6, с.166]. Часто гідроніми персоніфікуються, вони наділені не тільки діями, притаманних людині, а й почуттями та переживаннями: *І в мантії світильника прогресу / Вганя реактор зосліну, як лезо, / Планеті і Дніпрові під ребро...* [7, с.90], *Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж* [7, с.148], *Зірвавши мости, як бинти із грудей, / метається Тиса: «Куди ж ви... дітей, / куди ж ведете ви невинних дітей?»* [6, с.124]. Протиставлення у контексті гідронімів – це, по суті, протиставлення понять «батьківщина» – «чужина» або «початок» – «завершення»: *Життя пливло від Удаю до Стіксу* [3, с.89]. Удай – річка на Полтавщині. Стікс – річка підземного царства Аїду. Деякі гідроніми зазнають семантичних трансформацій, вибудовуючи яскравий образ за схожістю у цілісній картині поетичного твору: підкова – *Ворскла півколом, неначе блакитна підкова, / Дружам на щастя дзвенить біля древніх воріт* [4, с.68], хустка – *Але ти ж мені, мила, Ворсклою / Завязала білий світ* [2, с.35].

Із групи оронімів найчастіше вживаються назви гір, адже діапазон функцій цих онімів у поетичних текстах широкий. Важливе місце в українській поезії займають оніми *Карпати*, *Сапун-гора*, оскільки часто пов'язуються не лише з почуттям любові до Батьківщини, а й нерідко актуалізують історичну інформацію про минуле України: *Як ви там, на чужині, / Чи не давлять вам Карпати?* [3, с.126], *Що її(ногу) на фабриці майстри / Лаштували Яші замість справжньої, / Котра держить біль Сапун-гори* [3, с.9]. Ще є назви гір в українській поезії – світові конотоніми, відомі символи: *Олімп* – символ влади, слави, багатства: *Дороги йшли на всі чотири сторони: / Ті – на Олімп, а інші – в чорнозем...; Я з тих, кого ти (зала) часом від нудьги / Возносила і кидала нагим / На дно ганьби з Олімпової кручі* [3, с.65].

Власні назви міських об'єктів, вулиць (урбаноніми) є важливими штрихами у змалюванні портрета міста: *Владно сиділи в шинку вже нові хазяї: / Сам Хрещатик їм слався під ноги* [4, с.103], *А Хрещатик новітній гудів, як базар* [4, с.103]. Особливе місце займають у поезії власні назви церковних храмів, які часто символізують духовність, віру, красу: *І під урочи подзвони Софії / Свободу возвістить універсал...* [7, с.148], *Мовчить Софія в сивій давнині.* [7, с.153].

Словесно-художня реалізація поетичних творів відзначається не стільки залученням великої кількості власних назв, скільки розширенням їх функціональних можливостей. Топоніми найкраще виявляють свою багатифункціональну сутність саме в поезіях, де вони, насамперед завдяки літературному роду, специфіці, мають по суті, необмежені можливості щодо конотування, змістового та експресивного наповнення. Український поетичний топонім

«переростає» рамки семантики локалізації, насичується новими конотаціями, символізується, стає важливим засобом емоційно-образного розгортання художньої структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Немировская Т.В. Некоторые проблемы литературной ономастики / Т.В.Немировская // Актуальные вопросы русской ономастики: [сб. научн. тр.]. – К.: УМК ВО, 1988. – С.122.
2. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.1: За четвертою хатою. – С. 128.
3. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.2: Камінь з душі. – С. 223.
4. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.3: Вирок. – С. 256.
5. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.4: Сива ластівка. – С. 96.
6. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.5: Поеми. – С. 192.
7. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6т. – К.: ПТФ «Просвіта», 2007–Т.6: Поеми. – С. 224.
8. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство. Навч. Посібник. – К.: КНТ, 2008. – С. 296.

Диброва О. Топонимы как объект метафорических интерпретаций в стихах Бориса Олейника.

Статья посвящена особенностям топонимов как объектов метафорических интерпретаций в культурно-поэтической плоскости Бориса Олейника. Проанализированы стихи, откуда можно выделить, что поэтический топоним «перерастает» рамки семантики локализации, насыщается новыми коннотациями, символизируется, становится важным средством эмоционально-образного развертывания художественной структуры. Выделено символическое значение топонимов, исследована специфика их образно-определяющих особенностей функционирования в поэтических текстах Бориса Олейника. Выявлены специфические черты метафор Бориса Олейника, сделана попытка лингвистической интерпретации метафорических единиц для обозначения топонимов. В художественно-семантической плоскости украинского поэта Бориса Олейника выделены следующие разряды топонимов: хоронимы - Украина, Киевская область, ойконимы - Полтава, Лубны, Чернобыль, Запорожье, Киев, Желтые Воды, Зачепиловка, Диканька, Чернухи, гидронимы - Днепр, Ворскла, Трубеж, Буг, Удай, Стикс, Лета, Тиса, Черное море, оронимы - Сапун-гора, Карпаты, Олимпов утес, урбанонимы - Крещатик, Софиевский собор.

Ключевые слова: топоним, доминанта, семантика, коннотация, языковая картина мира .

Dibrova O. Place Names as Object Metaphorical Interpretations Poetry of Boris Oleinik.

This article is devoted to the peculiarities of place names as objects metaphorical interpretations of language and poetic plane Boris Oleinik. Analysis of the poem, where you can isolate that poetic place name "grows" beyond semantics localization saturated with new connotations, symbolized, becomes an important tool of emotional and imaginative deployment of artistic structure. Author determined symbolic significance of names, studied the specificity of image-defining features of the functioning of poetic texts by Boris Oliyunk. Specific features of Boris Oleinik's metaphors are revealed, linguistic metaphorical interpretation of place names are denoted. In artistic and semantic plane Ukrainian poet Boris Oleyinik identified the following bits of place names: horonymy - Ukraine, Kiev region, oykonimys - Poltava, Lubny, Chernobyl, Zaporizhia, Kyiv, Zhovti Vody, Zachepylivka, Dykanka, Chernuhi, hydronimy - Dnipro, Vorskla, Trubezh, Bug, Uday, Styx, Leta, Tisa, Black Sea, oronymy - Sapun-mountain, Carpathians, Olympia cliff, urbanonymy - Khreschatyk St., Sophia Cathedral.

Keywords: place name, dominant, semantics, connotation, language world.

Олена Дубінська
(Київ)

УДК 811.161.2'282.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ)

У статті подано основні семантичні та понятійні характеристики щодо розкриття природи термінів, термінологічної системи, до якої вони належать, процеси взаємодії термінів із загальноживаними словами у межах певної системи мови; їхні властивості; ситуативні, комунікативні та контекстуальні ознаки. Термін є динамічною мовною одиницею, що володіє відповідними функціональними ознаками, які залежать від галузі використання, семантико-